

Introïtustekst:

“Deze afgelopen jaren heb ik met name theologieën bestudeerd die kritisch zijn op de zogenaamde mainstream theologie of westerse theologie. Deze theologieën zetten zich in voor een fundamentele herziening van de manier waarop wij theologie bedrijven en zij vertegenwoordigen zelf nieuwe wegen van theologiseren. [...] Deze ‘alternatieve’ theologieën proberen het veld van de theologie te openen voor tot dan toe genegeerde of vergeten perspectieven. Zij vestigen aandacht op culturele-, economische-, religieuze-, seksuele- en gender verschillen. [...] Allemaal zijn ze geëngageerd: postkoloniale feministische theologen gaan in gesprek met Westerse feministische theologie, met bevrijdingstheologieën en met traditionele christelijke manieren van denken. Dit betekent niet dat een postkoloniale feministische manier van theologie bedrijven het definitieve antwoord biedt op alle problemen die de theologie heeft, maar een postkoloniale en feministische theologie gaat op dit moment wel het meest nadrukkelijk in op de voortgaande uitdaging van omgaan met verschil en op de valkuilen van het ‘tot ander maken’ van de ander.”

Wietske de Jong-Kumru, *Postcolonial Feminist Theology*, Zürich (LIT Verlag) 2013, x-xi.

Lezing:

Lucas 10: 38-42 (NBV)

Toen ze verder trokken ging hij een dorp in, waar hij gastvrij werd ontvangen door een vrouw die Marta heette. Haar zuster, Maria, ging aan de voeten van de Heer zitten en luisterde naar zijn woorden. Maar Marta werd helemaal in beslag genomen door de zorg voor haar gasten. Ze ging naar Jezus toe en zei: ‘Heer, kan het u niet schelen dat mijn zuster mij al het werk alleen laat doen? Zeg tegen haar dat ze mij moet helpen.’ De Heer zei tegen haar: ‘Marta, Marta, je bent zo bezorgd en je maakt je veel te druk. Er is maar één ding noodzakelijk. Maria heeft het beste deel gekozen, en dat zal haar niet worden ontnomen.’

Overweging

Musa Dube, theologe uit Botswana en een van de *founding mothers* van de postkoloniale theologie, beschrijft *the scramble for land*, het graaien naar land in Afrika. In het begin van het contact tussen Afrika en Europa ging het nog niet om het land zelf, eerst ging het de Europeanen om de mensen. Het begon met de slavenhandel. In de 18^e en 19^e eeuw kwam dan de kolonisatie van het continent. Aan het eind van de 19^e eeuw probeerde elke westerse macht elk mogelijk stukje Afrika te bemachtigen en liep de spanning tussen deze machten zo hoog op dat oorlog dreigde. De oplossing vonden de westerse koloniale machten door op een conferentie in Berlijn Afrika onderling te verdeelden. Afrika zelf werd niets gevraagd. Afrika was niet vertegenwoordigd op die conferentie.

Musa Dube laat zien hoe zeer de westerse taal van de kolonisatie vanaf het eerste begin gender taal was. De westerse beelden van het openen van het land voor Europese commercie, civilisatie en christendom, dat zijn steeds beelden van de westerse man die het vrouwelijk voorgestelde land penetreert. In termen van Musa Dube: het was geen liefdesverhaal. Het was een groepsverkrachting.

De Bijbel speelde bij dit graaien naar land een belangrijke rol. 'Toen de witte man kwam', zo las ik ergens in een postkoloniaal boek, 'hadden wij het land en had de witte man de Bijbel. Toen zei de witte man: laten we bidden. Toen wij na het gebed onze ogen weer openden had de witte man het land en hadden wij de Bijbel.' Een heel korte samenvatting van een eeuwenlange koloniale en missionaire geschiedenis. Volgens Musa Dube speelt de Bijbel ook een belangrijke rol in de pogingen om het land terug te krijgen uit de koloniale klauwen. In het streven naar onafhankelijkheid en ook nu. Nu het graaien naar land in een nieuwe jas gewoon doorgaat. In een neoliberale markteconomie die de oude koloniale machten en opkomende nieuwe machten toegang geeft tot markten en tot goedkope arbeid terwijl andere landen eenzelfde toegang tot globale markten wordt geweigerd.

De interpretatie van de Bijbel in Afrika speelt zich af in deze context. Wie de Bijbel leest, die moet zich verhouden tot de rol die de Bijbel heeft gespeeld in het graaien naar land en die leest de Bijbel in het kader van het vechten voor economische gerechtigheid en voor het behoud van een eigen culturele identiteit.

Dit is dus ook de context als wij vandaag luisteren naar de ontmoeting van Maria en Martha met Jezus. Dit is de context van waaruit de theologe Alice Yafeh-Deigh dit verhaal probeert te verbinden met de ervaringen van vrouwen op het platteland van Kameroen. Op het eerste gezicht wordt deze context misschien niet zo zichtbaar in haar interpretatie waarin het vooral over man-vrouw verhoudingen gaat. Maar omdat koloniale macht onder meer werd uitgeoefend door patriarchale structuren te versterken en omdat man-vrouw verhoudingen door deze grote context worden bepaald en gekleurd, gaat het in het streven naar dekolonisatie wezenlijk ook om genderverhoudingen.

De ontmoeting van Martha en Maria met Jezus. Hoe lees je dit verhaal? Lees je het als een gebeurtenis in het leven van de historische Jezus? Of lees je het als een product van de latere geloofsgemeenschap? Wie in het verhaal een gebeurtenis in Jezus' leven ziet, die leest de tekst over het algemeen vanuit vertrouwen, die leest als het ware met de tekst mee in plaats van ertegenin. En die benadrukt de emancipatoire mogelijkheden die dit verhaal biedt. De manier waarop Maria aan Jezus' voeten zit wordt dan bijvoorbeeld niet verstaan als de ondergeschikte houding van een vrouw, maar als een houding die past bij een leerling. Het is een rabbijnse manier van zeggen dat iemand leerling is van een Rabbi. En Jezus bevestigt en autoriseert Maria volgens deze uitleg in haar rol van leerling.

Wie het verhaal leest als product van de kring rond de evangelist Lucas, die leest het verhaal doorgaans kritischer. Wantrouwender. Niet met het verhaal mee, maar tegen het verhaal in. En wie het verhaal zo leest, die ziet misschien juist een vrouwenonvriendelijke en onderdrukkende tendens. Want Maria die in het verhaal zo wordt geprezen is passief. Zij zwijgt. Martha daarentegen doet haar mond open. Zij is onafhankelijk. Een sleutelwoord is hierbij het woord 'dienen'. 'Diakoneoo' in het Grieks. Het betekent 'bedienen aan tafel'. Maar het woord werd al gauw ook een officiële term voor het dienen van de geloofsgemeenschap. Ons woord diaken. Geen huishoudelijk werk dus, maar leiderschap. Martha is zo gezien een leider van de gemeente, misschien van een huisgemeente. Zij maakt zich niet druk om de afwas, maar om de vele verantwoordelijkheden die zij als leider heeft. Zo gelezen is het verhaal waarin Jezus de zwijgende en passieve Maria ten koste van Martha prijst een 'terug in je hok'-verhaal.

Yafeh-Deigh lost deze vraag niet op. Zij houdt de meerstemmigheid van de tekst uit. Want ieder Bijbelverhaal biedt een hele waaier aan mogelijkheden en het is oké om binnen deze mogelijkheden datgene betekenisvol te vinden dat het meest aansluit bij de eigen sociale context. – En even tussendoor: dit is precies wat wij hier soms doen in een biblioloog. Wij verkennen met elkaar de mogelijkheden die de tekst biedt. Met elkaar maken de waaier zo breed en kleurrijk mogelijk.

In haar eigen interpretatie benadert Yafeh-Deigh deze waaier aan mogelijkheden vanuit de context van vrouwen in Kameroen. Zij vindt in de begrippen 'eer' en 'schaamte' sleutels om het verhaal in deze context te verstaan. Want eer en schaamte zijn belangrijke concepten in de tijd en in de cultuur waarin Jezus leefde en het zijn ook belangrijke concepten in het leven van vrouwen in Kameroen.

Volgens Yafeh-Deigh is gastvrijheid een belangrijk thema in het verhaal. Martha vervult hier de rol van de gastheer – vaak een man. Zij is gastvrij en voldoet daarmee aan de sociale en culturele verwachtingen. In een context waarin de eer van de familie belangrijker is dan de persoonlijke eer en waarin elke sociale interactie van mensen in termen van eer en schaamte voor de familie beoordeeld kan worden, verhoogt haar gastvrije ontvangst van Jezus de eer van de familie. Het handelen van Maria daarentegen kan worden gezien als een bedreiging van de familie-eer. Zij trekt zich immers niets aan van de sociale verwachtingen en doet wat zijzelf belangrijk vindt. Vanwege deze bedreiging van de familie-eer vraagt Martha Jezus om hulp. Maar Jezus bevestigt en legitimeert in zijn antwoord de keuze van Maria. Die daardoor de familie-eer niet langer bedreigt. Volgens Yafeh-Deigh is dit een enorm krachtige boodschap voor vrouwen: 'je mag je eigen keuze maken' zegt Jezus hier tegen Maria. Hier gaat het om. Niet om wat precies Maria doet. En ook niet om de inhoud van het dienen van Martha. Het gaat erom dat niet iemand anders voor Maria mag beslissen wat voor haar het beste deel is. Op die manier gelezen is de zwijgende keuze van Maria een stille vorm van verzet, een stille vorm van *agency*. En daarmee biedt dit verhaal een bevrijdende mogelijkheid aan vrouwen voor wie openlijk verzet tegen onderdrukkende structuren nog geen optie is.

En wij? Hoe horen wij deze interpretatie? Wat betekent het postkoloniale denken voor ons? Ik maak drie opmerkingen. Twee korte en ééntje wat langer. Allereerst: de situatie van vrouwen op het platteland van Kameroen is niet te vergelijken met onze situatie hier. Al speelt de vraag naar ruimte om eigen keuzes te kunnen maken wél ook in onze verhoudingen. Interessant is hier misschien de rol van Jezus die door zijn legitimatie deze ruimte schept. Misschien kunnen wij hier soms mensen op vergelijkbare wijze ondersteunen om hun eigen weg te zoeken en te kunnen gaan.

Ten tweede: ik denk dat het belangrijk is dat wij hier in Europa leren om postkoloniale kritiek werkelijk te horen. En om de doorgaande impact van de koloniale geschiedenis onder ogen te zien. Als maatschappij. En ook hier in de Ekklesia. Niet alleen nu even in een serie, maar structureel. In heel ons theologisch denken. Terwijl dat uiterst ongemakkelijk kan zijn. Want wij hebben in dit verhaal geen fijne positie. En de kritiek raakt ook aan wat ons dierbaar is en misschien heilig.

Ten slotte: hoe raakt deze postkoloniale lezing aan onze eigen situatie nu in de Ekklesia? Kan wat wij hier horen ons voor onze situatie helpen? Ook dan denk ik allereerst aan het leren horen van de pijn van de ander. Als het gaat om de koloniale geschiedenis dan is overduidelijk wie in dat grote plaatje de daders zijn en wie de slachtoffers. Daar gaat het erom dat wij hier leren zien hoe het doorwerkt, hoe het wordt voortgezet, ook al zijn we ons persoonlijk misschien van geen kwaad bewust. In onze Ekklesiasituatie ligt het anders. Hier lopen de lijnen complexer. Hier hebben mensen aan verschillende kanten de ervaring dat er pijn is aangedaan. Hier begint het voor mijn gevoel met de erkenning van de pijn van de ander. Wederzijds. Voor deze erkenning is het niet nodig om aan de eigen pijn voorbij te gaan. Die pijn is er immers. Het gaat niet om een of-of. Het gaat om en-en. Wat daarvoor wel nodig is, dat is het opgeven van de begeerde plaats van de onschuld, zoals mijn leermeester Hanneke Meulink het noemt. Dan kan er ruimte ontstaan om de ander te zien. Misschien kan iets van wat wij vandaag hoorden ons hierbij helpen. Namelijk dat er ook een element van keuze zit in de manier waarop je een Bijbelverhaal wilt lezen of waarop je

naar de ander wilt kijken. Doe je dat vanuit vertrouwen of vanuit wantrouwen? Is het mogelijk om het handelen van de ander niet te interpreteren vanuit de groef van eerdere pijn en teleurstelling? Maar om elkaar als het ware een vertrouwensvoorschot te schenken? Om goodwill te vooronderstellen? Voor mijn gevoel hebben we dit nu nodig om in het omgaan met elkaar minder angstig te worden. Want juist wie angstig is maakt fouten.

Ik denk dat wij deze afgelopen dagen verschillende mensen heel kostbare stappen hebben zien zetten. Dat wij mogen voortgaan op deze weg. En dat die weg tot zegen mag zijn.
Amen

Slottekst:

“Samen met Maria nodigt Jezus alle vrouwen uit die worden onderdrukt door patriarchale gender verhoudingen die hen de waardigheid ontnemen hun eigen en geïnformeerde keuzes te maken over hun leven. Jezus nodigt hen uit om de ruimte te betreden die Maria scheidt en om deze ruimte tot een ruimte te maken waarin verschillende ondermijnende praktijken mogelijk worden en worden gevoed.”

Alice Y. Yafeh-Deigh, *The Liberative Power of Silent Agency: A Postcolonial Afro-Feminist-Womanist Reading of Luke 10: 38-42*.

Ekklesia Leiden
Rapenburg 100
2311GA Leiden
www.ekklesialeiden.nl
info@ekklesialeiden.nl